

บทที่ ๓

การคบสัตบุรุษและการไม่คบสัตบุรุษของเยาวชนโรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอนาทองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๓ นี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการไม่คบสัตบุรุษและคบสัตบุรุษเป็นเพื่อนของเยาวชนโรงเรียนหนองกงสว่าง ซึ่งประกอบด้วย การคบสัตบุรุษและการไม่คบสัตบุรุษของเยาวชนโรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอนาทองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น มีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ การคบสัตบุรุษเป็นเพื่อนของเยาวชน โรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง

สถานศึกษา มีนักเรียนหรือเยาวชนเป็นจำนวนมากในแต่ละแห่ง ซึ่งจะกลายเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคตต่อไปภายหน้า แต่หากว่าเยาวชนฉลาดและรู้จักเลือกคบหาสมาคมกับเพื่อนที่เป็นคนดีอย่างน้อยที่สุด ก็คือ จะต้องเป็นคนมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ในการศึกษาเล่าเรียน ไม่นำเพื่อนหนีเรียน เชื่อฟังการให้คำปรึกษาในการเรียนการสอนของคุณครูที่ปรึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ บ่งบอกถึงความเป็นคนดีของนักเรียนได้ ด้วยเหตุนี้ การไม่คบสัตบุรุษ เพราะเหตุว่าเป็นบุคคลที่คอยให้คำแนะนำในทางที่เสียหายหรือนำโทษมาสู่ผู้ทำตาม เป็นบุคคลที่ทำความชั่วทางกาย เช่น มักทำร้ายคนอื่น มักเบียดเบียนคนอื่น และทำชั่วทางความคิด เช่น คิดประทุษร้ายต่อมิตรที่ดี คิดร้ายต่อประเทศชาติบ้านเมือง คิดร้ายต่อสถาบันการศึกษาของตน เป็นต้น เหล่านี้ เป็นผลกระทบที่เกิดจากอสัตบุรุษทั้งสิ้น ส่วนพฤติกรรมที่ตรงกันข้าม เรียกว่า สัตบุรุษ คือ บุรุษที่ดีงาม ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น คิดดี และแนะนำในทางที่ดี จึงควรคบหาสมาคมด้วย ฉะนั้นเยาวชน จึงต้องรู้จักว่า ใครคือคนไม่ดีและคนดี ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

๓.๑.๑ แนวคิดหรือหลักการคบสัตบุรุษของเยาวชน

อสัตบุรุษ คือ ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาอันทราม คือ ไม่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอันประเสริฐแต่เป็นอยู่ด้วยอาการสักว่าลมหายใจเข้าออกมีชีวิตอยู่ไปวันๆโดยไม่ทำประโยชน์อะไรให้แก่ตนเองและผู้อื่น คนพาลย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนในรูปแบบต่างๆ คนพาลย่อมปิดหนทางไปสู่ความสุข ความเจริญ ปิดหนทางไปสู่สวรรค์ และคนพาลย่อมนำไปสู่นรก ดังนั้น คนที่เข้าไปช่วยเหลือคนพาล ให้การสนับสนุนส่งเสริมคนพาลในรูปแบบต่างๆย่อมจะได้รับความเดือดร้อนไปด้วย ส่วน

บัณฑิต หมายถึง สัตบุรุษ คือผู้ประกอบกิจที่เป็นประโยชน์ และประกอบกิจด้วยปัญญา คำว่าปัญญา หมายถึง ผู้รอบรู้ในเหตุผลรู้จักทางของความเจริญและความเสื่อม รู้จักอุบายที่จะทำให้ตนเองและผู้อื่น ที่อยู่ใวอวาทของของตนให้พ้นจากความเสื่อมและให้ถึงซึ่งความเจริญได้ ผู้ประกอบกิจด้วยปัญญาเช่นนี้เรียกว่าบัณฑิต^๑ ซึ่งหมายถึง ผู้ประกอบกุศลกรรม ๑๐ มีการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และเว้นจากการโกหกหลอกลวงเป็นต้น การคบค้าสมาคมกับบัณฑิต การทำตามแบบอย่างของบัณฑิต การให้การสนับสนุนส่งเสริมบัณฑิต ย่อมนำความสุขความเจริญมาให้ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า การคบบัณฑิตเป็นมงคลอันสูงสุด นั่นคือ บุรุษที่เลว บุรุษที่ประพฤติธรรมด่าหรือได้แก่คนที่ เป็นอมิตร^๒

๓.๑.๒ ลักษณะของมิตรที่เป็นอัสตบุรุษ จัดอยู่ในกลุ่มมิตรเทียมมี ๔ ประเภท

มิตรเทียม หมายถึง คบเพื่อนเพื่อประโยชน์ส่วนตน หวังสร้างฐานะความมั่นคงทางอาชีพ การงาน ชื่อเสียง ลาภผล ทรัพย์สิน เกียรติยศ หวังได้มากกว่าเสีย มิตรเทียม^๓ คือ คน ๔ จำพวกนี้

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว

๒. คนดีแต่พูด

๓. คนหัวประจบ

๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม

คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว หรือ คนปอกลอก หมายถึงบุคคลที่คบมิตร เพื่อหวังประโยชน์สำหรับตน จัดเป็นบุคคลประเภทโลกจัด คิดหาผลประโยชน์จากมิตรหวังกำไร มาก เสียเป็นส่วนน้อย คนปอกลอกมี ๔ ประการ^๔ คือ

๑. เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว

๒. เสียให้น้อย ประารถนาได้มาก

๓. เมื่อตัวเองมีภัยจึงรับกิจของเพื่อน

๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์

^๑ ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๖, /๒๕๑, ๒๕๕.

^๒ พระมหาเทวรินทร์ คุรุฑแก้ว, “การศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเฉพาะพุทธจริยธรรมในมั่งคั่งดล ธิปนิ”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓).

^๓ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๐๐.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

คนดีแต่พูด หมายถึง บุคคลที่พูดมากหาประโยชน์เอาความจริงไม่ได้ พูดคำหวานอ้างเหตุผลต่าง ๆ นานับประการมาสาธยาย อ้างสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ รอสักยังไม่ถึง คนดีแก่พูดมีลักษณะ ๔ ประการ^๕ คือ

๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
๔. เมื่อกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความขัดข้อง

คนหัวประจบ หมายถึง คนที่ชอบตามใจหรือคล้อยตามมิตรไม่ว่ามิตรจะมีพฤติกรรมที่ดีหรือชั่ว ต่อหน้าสรรเสริญพรรณานาคิดความอ่านของมิตรว่าดีเป็นไปได้ ลับหลังนินทา

คนหัวประจบมีลักษณะ ๔ ประการ^๖ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. ทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง

คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม หมายถึง คนที่ทำตนเลวด้วยการติดบารมีมุขอันเป็นหนทางแห่งความเสื่อม แล้วชักชวนมิตรให้มีพฤติกรรมอย่างตน โดยหวังให้มิตรถึงความวิบัติในทรัพย์สิน ชื่อเสียง ลาภ เกียรติ คนที่ชักนำมิตรไปในทางเสื่อมมีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมา สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน
๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูการมหรสพ
๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^๗

จากการศึกษาพบว่า สถานศึกษาได้ให้ความเชื่อมั่นในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำแก่เยาวชนในสถานศึกษา ดังนี้

๑) ในด้านพฤติกรรมทางกาย แนะนำให้เยาวชนรู้จักโทษของการอัสติบรูษ โดยให้สังเกตพฤติกรรมพื้นฐานทางกายที่เห็นได้ด้วยตา คือ อัสติบรูษ มักจะเป็นคนทำร้ายคนอื่นอยู่เสมอ

^๕ ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๖/๒๐๘.

^๖ ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๗/๒๐๘

^๗ ทิ.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๘/๒๐๘-๒๐๙.

เช่น ชอบแกล้งเพื่อนๆ ให้ขายหน้า ชอบชกต่อย ทำร้ายร่างกายคนอื่น ชอบลักขโมยสิ่งของๆ เพื่อน และโรงเรียนไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของก่อน และชอบแต่งกายไม่เหมาะสมกับนักเรียน หรือสถานะภาพทางสังคมของผู้นั้น และ ล่อแหลมต่อเพศตรงข้าม หรือแต่งกายไม่สุภาพ อีกทั้งยังมี พฤติกรรมที่ส่อทางในทางอนาจารต่อบุคคลอื่น ซึ่งถือว่า เป็นบุคคลอันตรายต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง จึงควรระมัดระวังกลุ่มบุคคลที่เป็นอัตรบุรุษ ดังกล่าวนี้^๕

๒) ในด้านการติดต่อสื่อสาร พบว่า สถานศึกษาแนะนำให้เยาวชนรู้จักหลีกเลี่ยงจากอัตรบุรุษ คือ จะต้องระมัดระวังบุคคลที่มักจะพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดไร้สาระ และพูดส่อเสียดต่อคนอื่นในทางที่เสียหาย และอาจจะพูดแนะนำให้เยาวชนหลงไปกับคำพูด เช่น แนะนำไปเดินแบบ แนะนำไปเป็นดารา ไปถ่ายแบบ เล่นหนัง เป็นต้น ซึ่งส่อเจตนาว่า อาจจะประสงค์ร้ายแฝงไว้ หากเยาวชนรู้ไม่เท่าทัน^๖

๓) ในด้านมโนธรรมสำนึกในความเป็นเยาวชนที่ดี จะต้องรู้จักหลีกเลี่ยงจากบุคคลและเพื่อนที่มีทัศนคติความเห็นไม่เป็นประชาธิปไตย และคิดนอกกลุ่มนอกทาง คือ บุคคลที่คิดร้ายต่อเพื่อนๆ ในโรงเรียนและบุคคลอื่น บุคคลที่คิดพยาบาทอาฆาตเพื่อนและคนอื่น และบุคคลที่คอยคิดเอาแต่ได้ เห็นสิ่งของๆ คนอื่น แล้วเกิดความโลภคิดหาวิธีจะเอาให้ได้ ความคิดนี้ หากคิดชั่วอยู่เสมอๆ ก็จะแสดงออกมาทางกายและวาจา เช่น เมื่อคิดอยากได้ของเพื่อนๆ ก็จะลักขโมยหรือหาอุบายเอามาให้ได้ เป็นต้น^๗

๓.๑.๓ วิธีการสังเกตลักษณะของอัตรบุรุษของเยาวชน

อัตรบุรุษหรือบัณฑิต^๘ คือ บุรุษที่ดี บุรุษที่ประพฤติธรรมชาว หรือได้แก่มิตรที่รักใคร่ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพาราณสีราชชาดกว่า ท่านทั้งหลายจงคบมิตรที่รักใคร่ จงอย่าได้คบคนผู้เป็นอมิตรเลย จงประพฤติธรรมส่วนชาว อย่าได้ประพฤติธรรมส่วนคำเลย อนึ่ง คนที่ดีเมื่อคบคนไม่ดีก็เป็นเช่นเดียวกัน บุคคลหว่านพืชชนิดใดไว้ย่อมได้รับผลชนิดนั้นเช่นนั้นท่านทั้งหลายอย่าคบบุรุษที่เลว พึงคบมิตรและบุรุษที่ดีๆ ถ้ายติแล้ว บุคคลคบคนชนิดใดไว้เป็นมิตร และคบสนิทกับคนชนิดใด ผู้คบหานั้นย่อมจะกลายเป็นเช่นเดียวกัน อนึ่ง ความที่สุนัขจิ้งจอกและนกทั้งหลายรู้จักใจกันดีและอยู่ร่วมกันได้ ความที่มนุษย์ต่อมนุษย์อยู่ร่วมกันยากนัก ยากที่จะรู้จักกันได้ ใจคนย่อมเปลี่ยนแปลง

^๕ สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ แฉ่วโรสง, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองกุงสว่าง, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^๖ สัมภาษณ์ นางสุภาวดี ทองแสน, ครู ชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหนองกุงสว่าง, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^๗ สัมภาษณ์ นางสาวรี แท่นนอก, ครู ชำนาญการพิเศษโรงเรียนบ้านหนองกุงสว่าง, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^๘ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๘/๗๘.

ไปในขณะ เพราะฉะนั้น บุคคลพึงเว้นเสียซึ่งโทษคือความขุ่นให้ห่างไกลทุกเมื่อเกิดอนึ่ง ถ้าพระจันทร์ในปักษ์ข้างแรม ย่อมเสื่อมแสงลงทุกวันๆ ฉะนั้น การสมาคมกับอสังตบุรุษก็เหมือนพระจันทร์ในกาปักษ์ข้างแรมฉนั้น พระจันทร์ในสุกปักษ์ข้างขึ้นย่อมเปล่งรัศมีแจ่มใสขึ้นทุกวันๆ ฉะนั้น การสมาคมกับสังตบุรุษก็เหมือนดวงพระจันทร์ในสุกปักษ์ข้างขึ้นฉนั้น^{๑๑}

ด้วยเหตุนี้ เขาชวน จึงควรมีหลักการในการคบหาโดยเฉพาะหลักกฎศีลธรรมหรือจักร ๔ คือ ธรรมนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง คุณลือนามไปสู่ที่หมาย^{๑๒} ได้แก่

- ๑) ปฏิรูปเทสวาสะ (อยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม)
- ๒) สัมปยุตตปฏิสสยะ (สมาคมกับสังตบุรุษ)
- ๓) อุตตสัมมาปณิธิ (ตั้งตนไว้ชอบ, ตั้งจิตคิดมุ่งหมาย นำตนไปถูกทาง)
- ๔) ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว, มีพื้นเดิมดี, ได้สร้างสมคุณความดีเตรียมพร้อมไว้แต่ต้น)

ธรรม ๔ ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พหุการธรรม คือธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความคิดอื่นๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความงอกงามไปบุลย์

จากการศึกษาพบว่า สถานศึกษาได้ให้ความเชื่อมั่นในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำแก่เยาวชนในสถานศึกษา ดังนี้

๑) ในด้านพฤติกรรมทางกาย แนะนำให้เยาวชนรู้จักคุณค่าของการคบหาสังตบุรุษ โดยให้สังเกตพฤติกรรมพื้นฐานทางกายที่เห็นได้ด้วยตา คือ สังตบุรุษ มักจะเป็นคนที่ไม่ทำร้ายคนอื่น และมักจะคอยช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอ เช่น คอยแนะนำเพื่อนๆ ให้เล่นกีฬาห่างไกลยาเสพติด ไม่ทำร้ายร่างกายเพื่อน ไม่แก้มือเพื่อน ไม่ลักขโมยของๆ เพื่อนและโรงเรียนหรือของคนอื่น อีกทั้งแต่งกายสุภาพถูกระเบียบโรงเรียน^{๑๓}

๒) ในด้านการติดต่อสื่อสาร พบว่า สถานศึกษาแนะนำให้เยาวชนรู้จักคบหาสังตบุรุษ คือ โดยให้สังเกตว่า สังตบุรุษจะพูดแต่ความจริงไม่พูดเท็จ พูดคำสุภาพไม่พูดคำหยาบ พูดมีสาระแก่นสารและไม่พูดเหลวไหลไร้สาระ และพูดแต่สิ่งดีงามไม่พูดส่อเสียดต่อคนอื่นในทางที่เสียหาย

^{๑๑} พระมหาปริชา มโหสถ (เส่งจีน), “อิทธิพลของวรรณคดีบาฬีเรื่องปัญญาสาครที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๒} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๑/๔๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ แก้วไธสง, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองกุงสว่าง, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

และแนะนำแต่สิ่งดีๆ แนะนำหนังสือ แหล่งข้อมูล การสืบค้นข้อมูล และอาชีพที่เหมาะสมต่อเพื่อน^{๔๔}

๓) ในด้านมโนธรรมสำนึกในความเป็นเยาวชนที่ดี รู้จักคบหาสัตบุรุษ คือ บุคคลและเพื่อนที่มีทัศนคติความเห็นที่เป็นประชาธิปไตย และเป็นคนไม่คิดนอกกลุ่มนอกทาง คือ คิดเชิงสร้างสรรค์ต่อโรงเรียน เพื่อนๆ ครู ผู้ปกครอง ตลอดจนคิดดีต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่คิดทำร้ายคนอื่นด้วยกายและวาจา ไม่คิดอยากได้สิ่งของๆ คนอื่นมาเป็นทรัพย์สินของตน^{๔๕}

ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และวัฒนธรรมที่ถือปฏิบัติกันมานั้น เรื่องการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทย คือ การปฏิบัติในหน้าที่ของตนเองต่อกัน ระหว่าง บิดามารดากับบุตร ครู-อาจารย์กับศิษย์ สามีกับ ภริยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และคฤหัสถ์กับพระสงฆ์ หลักธรรมเรื่องทิศหกในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ที่มี ชีวิตร่วมกันอยู่ในสังคม มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กันใน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งทางภาครัฐ และเอกชน มนุษย์เป็นสัตว์สังคมติดต่อกับสัมพันธ์ซึ่งกันและ กันตั้งแต่สถาบันเล็กสุดของสังคมคือสถาบันครอบครัว จนถึงใหญ่สุดของสังคมคือสถาบันชาติ บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขนั้นต้องเป็นคนที่มีการคบหาหรือติดต่อกัน มีความประพฤติ เรียบร้อยดีงาม มีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมประจำใจ มีหลักธรรมยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในการ ดำเนินชีวิต

จากการศึกษาพบว่า สถานศึกษาได้ให้ความเชื่อมั่นในการให้คำปรึกษาและคำแนะนำแก่เยาวชนในสถานศึกษา เกี่ยวกับ หน้าที่ที่มีหน้าที่ดีตามหลักทศ ๖ ว่าจะต้องปฏิบัติต่อกันและกันเพื่อความสมบูรณ์ระหว่างมิตรทั้งสองฝ่ายมีลักษณะ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว เช่น เมื่อนักเรียนเรียนไม่ทันเพื่อนๆ หรือทำงานล่าช้า เพราะประมาทในเรื่องเวลา หรือการบริหารเวลาไม่ลงตัว เพราะบางคนก็เล่นกีฬามากเกินไป บางคนก็จัดกิจกรรมมากเกินไป หรือบางคนมัวแต่เที่ยวเล่นสนุกไปวันๆ ไม่สนใจงานที่ครูมอบหมาย แต่เมื่อถึงเวลาจะส่ง ก็จะร้อนใจและเพื่อนที่เป็นสัตบุรุษ พึงแนะนำและให้ความช่วยเหลือตามสมควรแก่กรณีไป เพื่อให้เพื่อนรู้สำนึกและรีบทำงานส่งให้ทันเวลา^{๔๖}

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางจิราภรณ์ กัณหา, ครู คศ. ๑ โรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระนิติกโร สิริมงคลโต, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวรี แท่นนอก, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว เมื่อสิ่งของ มีค่าเงินของเพื่อนตกหล่น ก็ช่วยเหลือด้วยการเก็บไว้และให้คุณครูช่วยประกาศให้เพื่อนๆ ในโรงเรียนมารับเอา^{๑๗}

๓. เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ เช่น เมื่อเพื่อนๆ มีภัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่ทอดทิ้งกัน แต่คอยช่วยเหลือ คำว่า ภัยในวัยเรียนนี้ ส่วนใหญ่ เป็นเพียงอุบัติเหตุเล็กน้อยขณะเล่นกีฬาบ้าง ขณะทำงานบ้าง เช่น มีคบบาดมือ หกล้ม เป็นต้น ก็คอยช่วยเหลือปฐมพยาบาล เป็นต้น^{๑๘}

๔. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ เช่น เมื่อเพื่อนทำการบ้านและส่งงานไม่ทันเพื่อนคนอื่นๆ ในห้องเรียน ก็คอยให้กำลังใจและแนะนำให้ทันเวลา^{๑๙}

๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร คือ การเคารพ นับถือ ญาติของเพื่อนๆ ทั้งบิดา มารดา ของเพื่อน เป็นต้น^{๒๐}

สรุปข้อ ๓.๑ จากการที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลรายละเอียดจากนักเรียนทราบว่านักเรียนชอบที่จะคบเพื่อนที่ดี ชอบช่วยเหลือเพื่อนไม่เว้นปฏิบัติ นอกจากนี้นักเรียนมีการแสดงความเคารพซึ่งกันและกันและเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีมากที่นักเรียนมีความรู้พื้นฐานการจะเลือกคบเพื่อน เพราะบุคคลจะอยู่ในสังคมได้นั้นจะต้องมีความประพฤติ ระเบียบร้อย มีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในใจเสมอ

๓.๒ หลักธรรมที่เกื้อกูลส่งเสริมในการคบสัตบุรุษเป็นเพื่อนของเยาวชน

หลักธรรมที่เยาวชน ควรนำไปประกอบการคบหาสัตบุรุษหรือคนดี เป็นเพื่อนนั้น มีหลายหัวข้อ เช่น ปฏิสันถาร สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ปฏิสันถาร ๒

ปฏิสันถาร หมายถึง การต้อนรับ การรับรอง การทักทายปราศรัย มี ๒ ประเภท^{๒๑} คือ

๑) อามิสปฏิสันถาร คือ ปฏิสันถารด้วยสิ่งของ

๒) ธรรมปฏิสันถาร คือ ปฏิสันถารด้วยธรรมหรือโดยธรรม

หลักธรรมข้อนี้ ทำให้เยาวชนรู้จักว่า คนดีหรือสัตบุรุษนั้น พึงสงเคราะห์คนอื่นด้วย วัตถุสิ่งของตามกำลังของตน และสงเคราะห์ด้วยการให้คำปรึกษา คำแนะนำที่เป็นประโยชน์^{๒๒}

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสุภาวดี ทองแสน, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านหนองกุงสว่าง, ๗ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางพุมพร แสงอุดร, พุทธศาสนิกชน, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายทวน โพธิ์แจ้ง, พุทธศาสนิกชน, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางกุหลาบ เทียมทอง, พุทธศาสนิกชน, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๒๑} อ.พ.ก. (บาลี) ๒๐/๓๕๗/๑๑๖.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายคำมูล เทียมทอง, พุทธศาสนิกชน, ๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๓.๒. ๒ สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสมานสามัคคี หมายถึง การกระทำการสงเคราะห์ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของกันและกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทุกคนและทุกสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชา (บริวาร) ศิษย์กับครูอาจารย์ เป็นต้น เพราะเป็นรากฐานแห่งการแบ่งปันผลประโยชน์ทางวัตถุที่ลงตัว และความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมมี ๔ ประการ^{๒๓} ดังนี้

๑) ทาน หมายถึง การให้ปันสิ่งของด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยทุน หรือทรัพย์สิน และวัตถุสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ และศิลปวิทยา นัยสำคัญของ “ทาน” ในสังคหวัตถุ นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เน้นผู้รับเป็นสำคัญ เช่น ช่วยเหลือ สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ กล่าวคือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ฉะนั้น การให้ทาน จึงควรให้ด้วยความมีเมตตาเพื่อแสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ ให้ด้วยกรุณา ต้องการช่วยปลดปล่อยความทุกข์ความเดือดร้อน ให้ด้วยมุทิตา ส่งเสริมสนับสนุนให้ทำความดีมีความเจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น การให้ด้วยวัตถุสิ่งของ จึงมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับ ๓ ลักษณะ ได้แก่

ก) ให้โดยหวังจะอนุเคราะห์ การให้ความเกื้อหนุนโอบอ้อมอารีด้วยเมตตา และการให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันด้วยกรุณา

ข) ให้โดยหวังเพื่อเป็นการสมัคสมานสามัคคี ด้วยการสงเคราะห์เกื้อกูลกันและกันในฐานะผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน

ค) ให้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณ ประรณานูชาคุณแก่ท่านผู้มีคุณ เช่น ปู่ทวด ยายทวด ตา ยาย และบิดา มารดาผู้ที่มีอุปการคุณ^{๒๔}

๑) ทานหรือการให้นั้น ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ ทำให้ผู้ให้มีความสุข เบิกบานใจ อิ่มใจซึ่งจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อร่างกาย จิตใจ เป็นการสละความเห็นแก่ตัว ผู้รับย่อมได้รับประโยชน์จากสิ่งของที่เขาให้ การให้และการรับจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อเพื่อนมนุษย์ เป็นการรักษาความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ เป็นการรักษาความเป็นสังคมความเป็นเพื่อนฝูงความเป็นญาติ เอาไว้ และการให้กับการรับยังเป็นกฎ เป็นกระบวนการของธรรมชาติของบุคคลผู้มีความกตัญญู ถ้าธรรมชาติไม่มีการให้และการรับ ป่านี้อะไรจะไม่มีโลก ดวงดาว มนุษย์ พืช สัตว์ และธรรมชาติอย่างเน่นอน พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ทาน เป็นมงคลอันสูงสุด”^{๒๕} ซึ่งเป็นการส่งเสริมความกตัญญู

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยодชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗๕-๒๘๐.

^{๒๕} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๗/๗.

๒) ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ หมายถึง พูดอย่างคนรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่กัน ถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อัตถจริยา หมายถึง ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตา หมายถึง เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากันได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อผู้อื่น ไม่เอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๒๖}

เขวachsen พึงรู้ว่า สัตบุรุษจะต้องมีคุณธรรมประจำใจที่เรียกว่า สังคหัตถคุณนี้อยู่เสมอ กล่าวคือ สัตบุรุษ พึงรู้จักเสียสละทรัพย์ช่วยเหลือคนอื่นได้เท่าที่จำเป็นและเหมาะสม รู้จักใช้คำพูดประสานประโยชน์ทุกฝ่ายไว้ได้ รู้จักบำเพ็ญคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม และรู้จักการวางตนตามสถานภาพของตน เช่น เป็นพระสงฆ์ เป็นผู้บริหารสถานศึกษา เป็นครูอาจารย์ เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เขวachsen^{๒๗}

๓.๒.๓ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ได้แก่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐ หมายถึง ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกัน ตลอดจนถึงการปฏิบัติต่อสัตว์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้ใหญ่ เช่น ผู้ปกครองบ้านเมือง ผู้ปกครองในระดับต่างๆ ตลอดจนบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่ในการดูแล อบรม สั่งสอน ชี้แนะผู้ได้บังคับบัญชาบุตรหลาน และมิตรบริวาร ซึ่งเป็นผู้น้อยปฏิบัติตามอย่างนุ่มนวลมีระเบียบวินัยหรือเป็นการปกครองด้วยหลักพระคุณผสมกับพระเดช แบ่งออกเป็น ๔ ประการ^{๒๘} ได้แก่

๑) เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ด้วยจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น ซึ่งเป็นความรักใคร่ที่ปราศจากราคะความกำหนัด ความรัก ความหวังดี ความปรารถนาดีนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งมิตรภาพไมตรีของมนุษย์ที่มีต่อกัน ตลอดถึงสัตว์และ

^{๒๖} อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายวิเชียร เทพสากล, พุทธศาสนิกชน, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๒๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๓๕.

ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ด้วยต้องการมุ่งหวังแต่ความสุขแก่เขา ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนสิ่งอื่นใดนอกจากให้เขาเป็นสุข โดยการแสดงออก ๓ ทาง ได้แก่

ก) เมตตากายกรรม เมตตาทางกาย คือ การกระทำ และการแสดงออกทางกายที่ประกอบด้วยเมตตา

ข) เมตตาวจีกรรม เมตตาทางวาจา คือ การพูดเจรจาถ้อยคำที่ประกอบด้วยเมตตา

ค) เมตตามโนกรรม เมตตาทางใจ คือ มีจิตใจที่มุ่งหวังดี มีเจตนาดีต่อผู้อื่นและสิ่งอื่น

๒) กรุณา ได้แก่ ความสงสาร คือ เมื่อเห็นเขาคกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อน ก็คิดใฝ่ใจในอันที่จะช่วยปลดปล่อยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนนั้น อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความเดือดร้อน ปัญหาหรืออุปสรรคทั้งหลาย มีความใฝ่ใจที่จะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนให้ประสบกับความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง โดยมีบิดามารดาเป็นตัวอย่างของการแสดงออกให้ปรากฏเป็นพฤติกรรม เพราะบิดามารดาจะรู้สึกเป็นทุกข์เป็นร้อน ห่วงใยบุตร เมื่อเห็นบุตรมีความทุกข์หรือผิดหวัง พร้อมกับหาวิธีเพื่อปลดปล่อยความทุกข์นั้น ด้วยความเอ็นดูที่บริสุทธิ์ใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน

๓) มุทิตา ได้แก่ ความรู้สึกยินดีด้วย เมื่อเห็นผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอยู่ดีมีความสุข ตัวเองก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน พลอยยินดีปราชัยปลื้มบันเทิงใจด้วย เมื่อเห็นเขาเหล่านั้นประสบความสำเร็จ มีความเจริญงอกงามในตำแหน่งหน้าที่การงานยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ได้แก่ ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริงโดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่งคงเที่ยงตรงดุจตราขึง เมื่อมองเห็นบุคคลที่ได้รับผลของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ซึ่งสมควรแก่เหตุที่ตนได้กระทำไว้ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยอคติ^{๒๕}

เยาวชน พึงตระหนักในพรหมวิหารนี้ ให้มาก เนื่องจากว่า การที่จะทำตนให้เป็นคนดี หรือสัตบุรุษได้นั้น จะต้องมียุทธธรรมที่เรียกว่า เมตตาต่อเพื่อนและคนอื่น เพราะเมตตาช่วยให้แก้ปัญหาที่ยากให้กลายเป็นง่ายได้ ทำศัตรูให้กลายเป็นมิตรได้ กรุณา เป็นคุณธรรมที่พึงช่วยเหลือเพื่อนตามโอกาสที่จะทำได้ มุทิตา รู้จักพลอยยินดี เมื่อเพื่อนๆ ได้ดีหรือมีคะแนนกว่าตน หรือได้รับคำชมจากคุณครู เพราะมีผลงานในด้านต่างๆ มากกว่า และไม่ริษยาในใจ ส่วนอุเบกขานั้น พึงรู้จักวางเฉย หากเพื่อนที่เราคอยดักเตือนนั้น ไม่เชื่อฟัง และไม่ทำตามคำแนะนำ หรือไม่ร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เพราะเหตุมีอคติอย่างใดอย่างหนึ่งในใจ^{๓๐}

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายนิกสัน พรหมนอก, ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนจอมศรี, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๓.๒.๔ มิตรแท้ที่ควรคบหา ๔

มิตรที่เป็นสัตบุรุษที่เขว้าขาน ควรคบหาหรือติดต่อ ร่วมทำงานด้วย มีดังนี้

ก. ลักษณะของมิตรแท้มี ๔ ประเภท

คือ เพื่อนมิตรที่คบหากันทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย สัมมาทิฐิ มีความเกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ทักษคติ ความ คิดเห็น ความรู้ ค่านิยม ตลอดจนความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทที่แสดงออกด้านพฤติกรรม นั้น สามารถรู้ได้และเป็นที่พึงพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บอกถึง ลักษณะของมิตรแท้^{๓๑} มีดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์

๓. มิตรแนะนำประโยชน์

๔. มิตรมีความรักใคร่

มิตรมีอุปการะ หมายถึง มิตรหรือเพื่อน ที่ได้อนุเคราะห์สงเคราะห์มิตรด้วยความดีงามคอยช่วยเหลือดูแลอยู่เสมอ ในลักษณะ ๔ ประการ^{๓๒} คือ

๑. ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

๒. ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว

๓. เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้

๔. เมื่อกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโยกทรัพย์ให้ ๒ เท่า

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ หมายถึง มิตรที่ยินดีทุกข์ด้วยสุขด้วย เมื่อคราวเพื่อนถึงความวิบัติก็ไม่ยอมทอดทิ้ง ยินดีช่วยเหลือ ไม่บอกปิดทอดทิ้งยามเพื่อนถึงความตกทุกข์ได้ประสบภัยมาออกปากขอความช่วยเหลือ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. บอกความลับ แก่เพื่อน

๒. ปิดความลับของเพื่อน

๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๔. แม้ชีวิตก็อาจสละเพื่อเพื่อนได้

มิตรแนะนำประโยชน์ หมายถึง มิตรที่ชี้แนะในทางที่เกิดประโยชน์ คอยเตือนสติเมื่อเพื่อนที่มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความไม่ดีไม่งาม และสิ่งที่เป็นโทษต่อตนเอง ครอบครัว ต่อสังคมและประเทศชาติ มิตรแนะนำประโยชน์มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว

๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี

^{๓๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๕.

^{๓๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๐๐.

๓. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๔. บอกทางสวรรค์ให้

มิตรที่เป็นสัตบุรุษย่อมมีความรักใคร่ คือ มิตรที่มีความรัก นับถือ ให้การยอมรับ ให้เกียรติแก่มิตร สหายตามฐานะและภาวะโอกาส ยอมรับส่งเสริมผู้ที่ยกย่องมิตร นับถือเชิดชูมิตรรัก เคารพญาติ ผู้ใหญ่มิตร เช่น บิดามารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคารพนับถือผู้มีวิบุลย์ คุณวุฒิ ชาติวุฒิ ที่อ่อนกว่าตาม ฐานะ ดำเนินป้องกันผู้ที่จะทำลายมิตร มิตรมีความรักใคร่มีลักษณะ ๔ ประการ^{๓๓} คือ

๑. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน
๒. พึงใจความเจริญของเพื่อน
๓. ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

หน้าที่ของมิตรที่เป็นสัตบุรุษ

คนเราทุกคนมีพรรคมีพวกหรือมิตรสหาย การคบค้าสมาคมกันเป็นเรื่องปกติของคนในสังคม แต่การคบกันนั้นจะอยู่ในระดับใด อาจเป็นเพื่อนแท้ หรืออาจจะเป็นเพื่อนเทียมแล้วค่อย ๆ พัฒนาศึกษาคุณพฤติกรรมซึ่งกันและกันเรื่อย ๆ จนเป็นเพื่อนที่สนิท โดยสภาพรวมมนุษย์มีหน้าที่ต่อมิตร ๕ ประการ คือ ๑. การให้ ๒. กล่าววาจาเป็นที่รัก ๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ๔. วางตนสม่ำเสมอ^{๓๔}

๓.๒.๕ สาราณียธรรม ๖

ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม มี ๖ ประการ^{๓๕} ได้แก่

๑) **เมตตาการุณยธรรม** ได้แก่ ทำต่อกันด้วยเมตตา คือแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ แสดงอาการกิริยาสุภาพ ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) **เมตตาวัจจกรรม** ได้แก่ พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพอ่อนโยน ไม่กล่าวร้าย ไม่ใช้วาจาหยาบคาย หรือวาจาที่ประกอบด้วยอารมณ์โทสะ แต่ใช้คำพูดที่ประกอบด้วยเมตตา คือ พูดด้วยความหวังดี เจตนาดี ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยวาจา

^{๓๓} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๒๖๓-๒๖๔/๒๑๐-๒๑๑

^{๓๔} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๓๐/๒๑๕.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

๓) เมตตามโนกรรม ได้แก่ คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ มีความหวังดี ปราศจากอคติ มีไมตรีจิตที่ดีงามต่อกันและกัน คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี ไม่แสดงอาการโกรธเคือง อาฆาตพยาบาท แสดงออกด้วยจิตใจที่ยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน ไม่บังคับขู่เข็ญจิตใจผู้อื่น

๔) สาธารณโภคี ได้แก่ เมื่อได้วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ หรือ อาหาร จะต้องรู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจกว้างขวาง เสียสละแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ไม่ตระหนี่ใช้สอยเพียงผู้เดียว

๕) สีสสามัญญตา ประพฤติตนให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ที่สังคมปฏิบัติกัน คือมีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

๖) ทิฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

หลักสาราณียธรรมนี้ ทำให้เยาวชน รู้จักเป็นผู้มีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะมากยิ่งขึ้น เพราะจะต้องทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน โดยจะต้องร่วมมือกับคุณครู ผู้ปกครองและเพื่อนๆ ฉะนั้น จึงจำเป็นจะต้องรู้จักการมีจิตเมตตาทั้งทางกาย วาจาและใจ เพื่อให้งานโรงเรียนเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา^{๓๖}

๓.๒.๖ สัปปริสธรรม ๗

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ คือ คนดีของสังคม หรือคุณสมบัติของคนดี มี ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) รัชมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง เป็นผู้รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่ หลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒) อุตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ เป็นผู้รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภายิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายพรชัย ระหา, ส.อบต.บ้านโนนจอมศรี, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

๓) อดัตถัญญา เป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตถัญญา เป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ ศฤงษณ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญา เป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัจญญา เป็นผู้รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรปฏิบัติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) ปุคคลัญญา หรือ ปุคคลปโรปรัญญา เป็นผู้รู้จักบุคคล หมายถึง ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอรรถาธิบาย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะดำนิ ขกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๓๖}

หลักธรรมข้อนี้ ทำให้เขวachsen เป็นคนมีสติปัญญา รู้จักแยกแยะกลุ่มเพื่อนว่า เพื่อนแต่ละคนเราจะคบหาและปฏิบัติตนอย่างไรต่อพวกเขา จึงจะทำให้การคบหา มีประโยชน์ทั้งสองฝ่าย^{๓๗}

๓.๒.๖ กัลยาณมิตร ๖

กัลยาณมิตรธรรม หมายถึง องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ มี ๖ ประเภท^{๓๘} ได้แก่

๑. ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ใตถาม

๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย

^{๓๖} อัง.สตุตค.(บาลี) ๒๓/๖๕/๑๒๔.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายนิกสัน พรหมนอก, ผู้ใหญ่บ้านบ้านโนนจอมศรี, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๓๘} อัง.สตุตค. (บาลี) ๒๓/๓๔/๓๓..

๓. กาวนิโย นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วุตตาจ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนกฺขโม อุดหนุนด้วยคำ คือ พร้อมทั้งรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำ พากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื้อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมฺภีรญฺจ ถัด กตฺตา แดงเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักนำไปในทางเสื่อมเสีย

เยาวชน ฟังรู้จักแยกแยะบุคคลที่ตนคบหาสมาคมด้วยหลักกัลยาณมิตรหรือเพื่อนดี คนดี ที่เป็นสัตบุรุษ เช่น ทำตัวน่ารัก นำเคารพ กล่าววาจาจริง เชื่อถือไว้ใจได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความปรารถนาดี เป็นที่ตั้ง และไม่แนะนำในทางเสื่อมเสียทั้งสุภาพกาย สุภาพจิตและทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนเกียรติยศ

๓.๓ หลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการคบสัตบุรุษเป็นเพื่อนของเยาวชน

หลักธรรมที่เป็นปัญหาหรือเป็นอุปสรรคต่อการคบหาคนดีเป็นมิตรของเยาวชน มีหลายประการ เช่น อคติ ๔ อบายมุข ๖ เป็นต้น ดังนี้

๓.๓.๑ อคติ ๔

ละเว้นอคติ นักปกครองหรือนักบริหารองค์กร เมื่อปฏิบัติหน้าที่ ฟังเว้นความลำเอียง หรือ ความประพฤติกเล็ดลอดจากธรรม ๔ ประการ

- ๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง
- ๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา
- ๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว^{๔๐}

^{๔๐} อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๑๗/๒๓.

เขวชน พึ่งมีข้อที่ควรพิจารณาเรื่องอคติธรรม คือ จะต้องมองบุคคลที่คบหาให้ออกว่าเขา มีพฤติกรรมต่อไปในลักษณะใด คือ มีอคติเพราะชอบ ชัง หลงและกลัวหรือไม่ แล้วหลีกเลี่ยงจากบุคคลเหล่านี้เสีย ก็จะมีความประพฤติที่เที่ยงสัตบุรุษทั้งหลาย เพราะเหตุว่า ไม่ถูกอคติครอบงำใจ^{๔๑}

๓.๓.๒ มิตรปฏิรูป (มิตรเทียม) ๔

มิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม ๔ คือ คนเทียมมิตร คนที่ฟังทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร^{๔๒} มีดังต่อไปนี้

ก. คนปอกลอก คือ คนขนเอาของเพื่อนไปถ่ายเดียว มีลักษณะ ๔ คือ คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ขอมเสียน้อย โดยหวังจะเอามาก ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

ข. คนดีแต่พูด วจีบรม มีลักษณะ ๔ คือ ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัยดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัยสงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

ค. คนหัวประจบ อนุปปิยาภาณิ - the flatterer) มีลักษณะ ๔ คือจะทำชั่วก็เออออ) จะทำดีก็เออออ ต่อหน้าสรรเสริญ ถ้นหลังนินทา

ง. คนชวนฉิบหาย อปายสหาย มี ลักษณะ ๔ คือ คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

๓.๓.๓ อบายमुख ๖

อบายमुख คือ ปากทางแห่งความเสื่อม โภคทรัพย์ ซึ่งอบายमुखหมวด ๖ ต่อไปนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสแสดงแก่สังคาลกามาณพ ก่อนตรัสเรื่องทิศ ๖ ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมในแต่ละประเภท ดังต่อไปนี้

๑. ดิดสุราและของมีนเมา โดยมีโทษ ๖ อย่าง คือ ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ ก่อการทะเลาะวิวาท เป็นบ่อเกิดของโรคต่างๆ เช่น โรคพิษสุราเรื้อรัง เสียเกียรติเสียชื่อเสียง ทำให้ไม่รู้อาย ทอนกำลังปัญญา

๒. ชอบเที่ยวกลางคืน มีโทษ ๖ อย่าง คือ เชื่อว่าไม่รักษาตัว เชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย เชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงสงสัย เป็นเป้าให้เขาใส่ความหรือข่าวลือ เป็นทางมาของเรื่องเดือดร้อนเป็นอันมาก

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายประจวบ สอนเรียง, ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองกุ้งศรี, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.

^{๔๒} ที.ป. (ไทย) ๑๑/๑๘๖/๑๕๕.

๓. ชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ โดยการทำงานเสื่อมเสียเพราะใจกังวลคอยคิดจ้อง กับเสียเวลาเมื่อไปดูสิ่งนั้น ๆ ทั้ง ๖ กรณี คือ ๑. รำที่ไหนดไปทีนั้น ๒.- ๖. ขับร้อง ดนตรี เสภา เกิดเทิงที่ไหนดไปทีนั้น

๔. ดิดการพนัน มีโทษ ๖ อย่าง คือ เมื่อชนะยอมก่อเวร เมื่อแพ้ก็เสียขายทรัพย์ที่เสียไป ทรัพย์หมดไปๆ เห็นชัดๆ เข้าที่ประชุมเขาไม่เชื่อถือน้ำพูด เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อนฝูง ไม่เป็นที่พึงประสงค์ของผู้ที่จะหาคุ้มครองให้ลูกของเขา เพราะเห็นว่าจะเลี้ยงลูกเมียไม่ไหว

๕. คบคนชั่ว มีโทษ โดยนำไปกลายเป็นคนชั่วอย่างคนที่ตนคบทั้ง ๖ ประเภท คือ ได้เพื่อนที่จะนำไปให้กลายเป็น นักการพนัน นักเลงหญิง นักเลงเหล้า นักเลงของปลอม นักหลอกหลวง นักเลงหัวไม้

๖. เกียจคร้านการทำงาน มีโทษ โดยทำให้ยกเหตุต่าง ๆ เป็นข้ออ้างผัดผ่อนไม่ทำงาน โภคะใหม่ก็ไม่เกิด โภคะที่มีอยู่ก็หมดสิ้นไป คือ ให้อ้างไปทั้ง ๖ กรณี ว่า หนวัก ร้อนนัก เย็นไปแล้ว ยังเข้านัก หิวนัก อิ่มนัก แล้วไม่ทำงาน^{๔๓} จากการสัมภาษณ์ นายเหลื่อม บรรยง ได้ให้ทัศนคติต่อเยาวชน ดังนี้ พึงตระหนักในหน้าที่ของความเป็นนักเรียน ผู้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนไปตามหน้าที่ อีกทั้งจะต้องหลีกเลี่ยงจากแหล่งเสื่อมโทรมทางสังคมต่างๆ ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ เช่น สถานเริงรมย์ แหล่งบันเทิงกลางคืน สถานเริงมึนๆ ที่ไม่เหมาะสมแก่วัยเรียน เพราะเป็นเหตุให้ตนเสื่อมจากการเรียน เสื่อมทรัพย์ เสื่อมเกียรติ ตัวอย่างเช่น การไปเที่ยวยามราตรี อาจจะประสบกับการถูกทำร้ายร่างกายได้ง่าย และอาจจะถูกชิงทรัพย์ เสียทั้งทรัพย์และเสียสุขภาพกาย เป็นต้น จึงควรหลีกเลี่ยงสถานที่ดังกล่าวนี้ อนึ่ง ควรหลีกเลี่ยงจากคนชั่ว และการไม่ทำงานให้บรรลุเป้าหมายก็เป็นอบายมุขด้วยเช่นกัน^{๔๔}

สรุป ๓.๕ การคบสัตบุรุษและการไม่คบสัตบุรุษของเยาวชนโรงเรียนบ้านหนองกงสว่าง ตำบลหนองไผ่ล้อม อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น ความเป็นสัตบุรุษ ความหมายในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบุคคลที่ควรคบหาสมาคมด้วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งตรงข้ามกับอสัตบุรุษ เช่น การชกต่อยเพื่อน ๆ หรือประทุษร้ายต่อร่างกายและทรัพย์สินของคนอื่น การแต่งกายล่อแหลม ยั่ววนเพศตรงข้าม ไม่เหมาะสมกับการเป็นเยาวชน ส่วนสัตบุรุษ เป็นคนที่มีลักษณะพูดคำจริง พูดคำสุภาพ พูดมีเหตุผลมีสาระและไม่พูดต่อเสียดคนอื่น เป็นกัลยาณมิตรต่อเพื่อนร่วมห้องเรียน การคบค้าสมาคมกับบัณฑิต การทำตามแบบอย่างของบัณฑิต การให้การสนับสนุนส่งเสริมบัณฑิต ย่อมนำความสุขความเจริญมาให้ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า การคบบัณฑิตเป็นมงคลอันสูงสุด แก่ชีวิต

^{๔๓} ที.ป.า.(ไทย) ๑๑/๒๔๓-๒๕๓/๒๐๒ - ๒๐๕

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายเหลื่อม บรรยง, ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองกงสว่าง, ๘ มิถุนายน ๒๕๕๔.